

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária

Magyar jogtörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

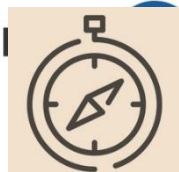
www.szechenyi2020.hu

1

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHI

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

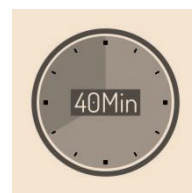
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Perjogtörténet III.

A peres eljárás szakaszai

A peres eljárás szakaszai Mohács előtt:

I. Idézés:

Az egyik legjelentősebb nemesi kiváltság volt az Aranybulla 2. cikkelye értelmében, hogy nemes ember csak idézésre volt köteles perbeszállni.

Az idézés legrégibb formája a pecsétküldés volt: a poroszló az alperes bírójának a pecsétjét, billogát vitte el és a pecsét felmutatásával szóban idézte meg az alperest. A vármegyei törvényszék előtt eljárásban az egész középkorban megmaradt ez az idézés abban a formában, hogy egy szolgabíró vagy egy megyei ember a felperessel együtt, a szolgabíró pecsétjével idézte meg az alperest. A 15. századtól az idézés megtörténtéről a szolgabírónak jelentést kellett készítenie.

A kúriai bíróságok a 16. század közepétől a *hiteleshelyek* közreműködését vették igénybe az idézésnél. A leendő felperes a királytól vagy az ország valamelyik nagybírójától az eljáró illetékes hiteleshelyhez idézési parancsot kért. A hiteleshely az idézési parancsban megjelölt királyi ember emellé két hiteleshelyi embert küldött ki, s ez a három személy idézte meg a leendő alperest. Nemes embert kizárólag sajátkezőn lévő birtokán lehetett idézni (záloga adott birtokban nem). Ha a nemes személyesen nem lehetett megidézni, akkor jobbágysági útján idézték. A 15. századtól már a nemes kúriájának kapujára szögezett idézési parancssal is idézhető volt.

1. Bírói pecsét a 12. századból

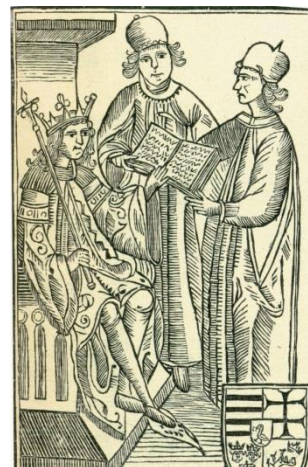
Az idézni a per megkezdése előtt legalább két héttel kellett, maga az idézési parancs hat hétig volt érvényes.

Ha az idézés megtörtént, az eljáró személyek jelentést készítettek két példányban – az alperes és a felperes számára – a hiteleshelyen. Ez a jelentés a felperes keresetlevele lett a perfelvételkor.

Az alperes számára lehetőséget adott arra, hogy ha a felperes a bíróság előtt a megadott időben még sem jelent meg, a jelentés felmutatásával a felperes számára silentiumot kérjen. Ezzel lehetetlenné tette a felperes számára a perfelvételt.

„... a három vásáron való kikiáltások, melyek eddigelé birtokok és birtokjogok, azonkívül levelek és okiratok felmutatása, valamint kötelezések dolgában is, és más egyéb ügyekben szoktak előfordulni, megszűnjenek és ezentúl soha semmi időben meg ne történjenek, hanem végképen eltűnjenek....” (1486:17.tc.)

Ha az idézés eredménytelen volt, többször meg lehetett ismételni. Szt. László törvénye szerint háromszor, az Anjouk korában hatszor. Ha még ezt követően sem hozott a bíróság ún. **makaessági ítéletet**, akkor három egymást követő vásáron lehetett az idézést kihirdetni. Hunyadi Mátyás 1486-ban ezt a gyakorlatot szüntette meg és csak a háromszori idézést engedte azzal a kijelentéssel, hogy ha az alperes mégsem jelenik meg, a bíróság ítéletet hoz. Hatalmaskodási perekben már az első idézésnek ezzel a tartalommal kellett megtörténnie. Ha az alperes az idézésre nem jelent meg bírságot kellett fizetnie.

2. Hunyadi Mátyás nagyobb dekrétumának címlapja, amelyben csökkentették az idézések számát

II. Pertárgyalás:

A régi magyar peres eljárás *szóbeli* volt. Valójában a peres felek küzdelmét jelentette. Ezért nevezték **duellumnak**, azaz párbajnak. A 13. század második felétől már **causanak** nevezik. A bíró a peres felek küzdelmének inkább csak szemlélője volt, és arra vigyázott, hogy a peres felek az eljárási szabályokat betartsák, és a jogilag szabályozott küzdelem eredményét megállapítsa.

Levata = perfelvétel: ha a felek a kitűzött időben megjelentek a bíróság előtt, a felperes szóban előterjesztette panaszát, amit nem a bíróhoz, hanem az alpereshez intézett. Ezzel a felperes „felelme” a pert.

Az alperes erre kifogásokkal élhetett. Kifogás lehetett pl. hogy a bíró nem illetékes, vagy elfogult, bekövetkezett az elévülés. Ha a bíróság a kifogásnak helyt adott, az eljárást megszüntették. Ha a kifogást/kifogásokat elutasították, az alperesnek érdemben kellett a felperesi panaszra válaszolni.

litis pendentia = *perfüggés*: az alperes érdemi válaszával következett be. Az érdemi válasz jelenthette, hogy az alperes elismerte a felperes panaszában, keresetlevelében foglaltakat, vagy éppen cáfolta azokat. A perfüggés következménye, hogy amíg a bíró végítéssel le nem zárta a pert, addig a per tárgyával nem lehetett rendelkezni, a peres felek ugyanabban az ügyben más bíróság előtt nem indíthattak pert. Ha ez mégis megtörtént, akkor patvarkodásban marasztalhatták a peres felet.

Perhalasztás: a perek során merülhettek fel olyan körülmények, amelyek megléte esetén a bíró elhalasztotta a pert. A perhalasztást kérhették

- a felek: pl. súlyos vád esetén a bizonyítékok összegyűjtésére időre volt szükség.
- elrendelhetette a bíró: illetékes bírói szék nem volt betöltve; a királyi kúriában nem volt elegendő számú egyházi és világi személy a bírói testület felállítására;
- vagy felsőbb, királyi parancs eredményezte a pernek a halasztását, ha a király, az ország ügyében eljáró személy távol volt;
- általános, országos perhalasztást eredményezett automatikusan: országos hadfelkelés, vagy járvány.

III. Bizonyítási eljárás:

Részletesen az erről szóló olvasóleckében.

IV. A per befejezése:

Peregyezés:

A peres ügyet bíróságon kívül is le lehetett zárni egyezséggel. A már megindított perben azonban peregyezésre csak a bíró engedélyével kerülhetett sor. A bíró az engedélyt nem tagadhatta meg igaz ügyben. Ezért békebírságot kellett fizetni. Zsigmond korától kezdve a peregyezéshez már nem kellett külön engedély és bírságot sem fizettek. Általában végítélet előtt kötöttek a felek egyezséget. Az egyezés mind a feleket, mind örököseiket kötelezte, olyannak kellett tekinteni, mint egy törvényt. Ha valaki az egyezséget megszegve ismét pert indított, az elvesztette a pert és bírságot kellett fizetnie.

Ítélet:

A bíróság kétféle ítéletet hozott:

- bizonyítási ítélet = judicium: ez volt a nagyobb jelentőségű, mert ebben állapította meg a bíró, hogy kit illet meg a bizonyítás joga, milyen módon, miben, hol kell azt lefolytatni. Meghatározta a bajvívás és az eskü feltételeit. A bizonyítási eljárásról szóló jelentés alapján hozta meg a bíró a végítéletet.
- végítélet = sententia: azokban a perekben ahol a bizonyítás okiratokkal történt a bíró nem hozott judiciumot, csak végítéletet, mivel az oklevelekből a bíróság közvetlen tapasztalatot szerezhette. Az ítéletet kezdetben csak szóban hirdették ki, III. Béla óta a királyi kúriában hozott ítéleteket írásba kellett foglalni. Az ítéletet az eljáró bíró pecsételte le.

V. Perorvoslatok:

A 14. századig nem volt perorvoslatra lehetőség. Az Árpád korban még csak az eljárást megtagadó bíró helyett lehetett egy másik bírót kérni a királytól, ugyanakkor kérhették az eljárást megtagadó bíró felelősségre vonását. Magának a bírónak a személyét is meg lehetett támadni, mondván, hogy hamisan ítélezett. Ilyenkor nem új per indult, hanem egy új eljárás, ahol a bíró alperessé vált.

Az első fokon eljáró bíróság végítéleteivel szemben különböző perorvoslatokra volt lehetőség.

- perletétel: a felperes visszavonta a keresetét anélkül, hogy jogigényéről lemondott volna. Erre a végítélet meghozatala előtt volt lehetőség. Bírságot kellett fizetni, de később bármikor újra

kezdhetette a pert, anélkül, hogy patvarkodásban marasztalták volna.

- *ügyvéd szö visszavonása*: ha a peres fél nem volt megelégedve az őt képviselő ügyvéd perbeli cselekményeivel, akkor azokat visszavonhatta. Lehet, hogy csak egy perbeli cselekményt, lehet, hogy mindet. Nem járt pervesztéssel, de bírságot kellett fizetni.
- *tiltakozás*: eredetileg valamilyen vagyoni sérelem bekövetkezését lehetett elhárítani. pl. tiltakozással meg lehetett szakítani az elbirtoklást.
- *fellebbezés*: amikor az első fokon eljáró bíróság végítélete ellen a magasabb szinten eljáró bírósághoz fordul a peres fél. A 15. századtól a vesztes fél kérelmére az eljáró bíróság a kúriába küldte meg a per iratait.
- *visszaűzés*: eredetileg a végrehajtás tilalmazásának egy sajátos módját jelentette, ezzel a végrehajtást akadályozta meg valaki. Birtokbaiktatást lehetett visszaűzéssel megakadályozni. ha valaki kétszer is élt a visszaűzés eszközével és annak okát nem tudta adni, hűtlenségben marasztalták.
- *perújítás*: amikor jogerős ítélet után olyan új bizonyíték merül fel, amely az ítéletet megváltoztatná vagy jelentősen módosítaná. Csak a peres vesztes fél élhetett ezzel.

A polgári peres eljárás a 16. századtól:

Bár a polgári és a büntetőper a 16-17. század fordulójától már elvált egymástól, meghatározó jelentőséggel a polgári per bírt. Werbőczy Hármaskönyvének és Kitionich tankönyvének köszönhetően ezek a szabályok kis kivétellel 1848-ig érvényesültek.

A peres eljárásnak ekkor két típusa alakult ki:

- **egyszerű szóbeli per (sommás per):** szolgabírói széken és úriszéken alkalmazhatták.
- **írásbeli per:** itt a feleknek nem kellett személyesen megjelenniük, a prókátorok játszották a főszerepet.

I. Előkészületi szakasz:

- **megintés** (admonitio): a leendő felperes az ellenérdekű felet személyesen, vagy bíróság útján a sérelmezett cselekmény abbahagyására, vagy kötelezettségének teljesítésére szólította fel.

pl. záloghitelező a szerződés teljesítési határidejének lejártakor megintette a zálogadóst a teljesítésre; vagy az ingatlan tulajdonosa bírói parancsot, megintést kért az elbirtoklóval szemben a birtoklás abbahagyására.
- **perindítás:** perbehívó paranccsal vagy keresetlevéllel

keresetlevél: a felperes saját írásbeli előterjesztése, ebben meg kellett jelölni:

- a feleket,
- az eljáró bírói fórumot,
- a követelést és
- annak jogalapját.

A bíróság az idézőparancs vagy a keresetlevél kézhezvétele után a pert jegyzékbe vette, majd megjelölte a perfelvétel napját, amelyre az alperest hivatalból idézte. Az idézőlevélbe

rendszerint a keresetlevelet bemásolták. Az idézésről a felperest is értesítették.

- II. **perfelvétel (levata):** a pertárban történt, ahol a felperes, illetve ügyvédje megjelent, csatolta az ügyvédi megbízólevelet, a keresetlevelet és az idézésről szóló jelentést. Az alperes vagy személyesen vagy ügyvéd útján jelent meg, szintén csatolva az ügyvédi megbízólevelet. Ha a felek valamelyike nem jelent meg, annak ugyanaz volt a következménye, mint Mohács előtt.

kifogások: az alperes terjeszthette elő, ha a bíróság ennek helyt adott, a per megszűnt.

- III. **A per érdemi szakasza** (allegatiok = érdemi érvelés)

- *litis contestatio:* innentől folyt az érdemi vita, illetve ez volt a bizonyítási szakasz.

Ekkor már kifogásokkal nem lehetett élni. A felperesi keresetlevélre az alperes ekkor adott érdemi választ: tagadta, elismerte, részben tagadta - részben elismerte. Erre a felperes ismét válaszolhatott, amelyre az alperes is reagált. A válaszok és a viszontválaszok számát eredetileg nem szabályozták, 1729-től négyben állapították meg.

Bizonyítékok:

okirat: melyek közül a közhitelű okiratok bírtak teljes bizonyító erővel. tanúbizonyítás: teljes értékű bizonyítéknak számított a két, hiteles tanú egybehangzó állítása. A tanúvallomásoknak két módja vált általánossá, a megelőző tanúvallomást a leendő fél kérésére, a bíró rendelte el, és a tanúk a fél által összeállított kérdésekre válaszoltak. A hiteles tanúvallomást csak a perbíróság előtt vagy megkeresett más bíróság előtt lehetett tenni. Ha volt megelőző tanúvallomás, akkor az azt a bíróság előtt felolvasták és a tanúk ott esküvel megerősítették. Ha nem volt megelőző tanúvallomás, akkor a perbíróság által összeállított kérdésekre kellett válaszolni, eskü alatt.

szemle: tárgyi bizonyítékok megsejmlélése. A helyszíni szemlét általában a szolgabíró végezte rendszerinti esküdtjével.

eskü: másodlagos lett a szerepe a tanúbizonyítás mellett, csak akkor alapítottak esküre ítéletet, ha más bizonyító eszköz nem volt.

IV. Per befejezése

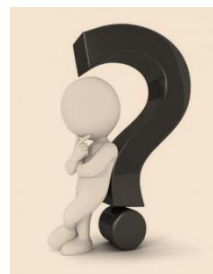
Amikor a felek az allegatiokat kimerítették és az ügyet végítéletre bocsátották. Az **ítéletet** szóban kihirdették, de ítélevél formájában írásban is a perirathoz csatolták. Mindezekről a felek hiteles másolatot kérhettek.

V. Perorvoslatok:

- a fellebbezés volt a legáltalánosabb;
- de megmaradt a perletétel lehetősége is a felperes számára;
- a pervesztes fél élhetett a perújítással is, ha annak a feltételei fennálltak.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Milyen módon változott meg az idézés a 16. században?
2. Mely jogszabály mérsékelte az idézések számát?
3. Mi a duellum jelentése? Mi a szerepe a peres eljárásban?
4. Mikor áll be a perfüggesztés? Mi a joghatása?
5. Milyen esetekben következhetett be perhalasztás?
6. Milyen perorvoslati formák ismertek a Mohács előtti korszakban?
7. Mik a legjelentősebb változások a 16. századtól kialakuló eljárásjogi szabályokban a Mohács előtti korszakhoz képest?
8. Mi a keresetlevél fogalma?
9. Melyek lettek a legfontosabb bizonyítási eszközök a Mohács utáni perjogban?
10. Mely perorvoslati formák veszítették el jelentőségüket a Mohács utáni perjogban?

KÖTELEZŐ TANANYAG

- az előadásokon elhangzottak
- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest, Osiris, 2007. 408-441. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-jogtortenet-osiris-tankonyvek-2007/?pg=0&layout=s>

AJÁNLOTT IRODALOM

BÓNIS Lajos - DEGRÉ Alajos- VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete Könyvkiadó, 1996. 157-174. pp.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014